

זכרון עולם

האשה החשובה ודופת צדקה וחסד

מרת ורדה שניצר

ע"ה

ב"ר מאיר ז"ל

תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

איש חי רב פעלים רודף צדקה וחסד

משה שניצר

ז"ל

ב"ר מנחם מנדל ז"ל

תנצב"ה

בית המדרש דחסידי סוכטשוב

כולל "סנה משה"

ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל

בית מדרש למגידי שיעור "דף היומי"

חולם סוכר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

בס"ד, י' אב תשע"ה

מסכת נדרים ס"ג - ס"ט ♦ כלים ה', י' - ו', ב'

י"ו ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליין מס' 844

השבוע בגליין

♦ המוכס שהבטיח שלא יאכל בשר ולא ישתה יין אם לא יחזיר את ההלוואות

♦ נס ההתפקחות

♦ שידוך שתלוי בהתנהגות אבי הכלה

♦ הדיר את חבריו מביתו, מכרו ושב וקנאו

♦ האב שביקש לבטל את שבועת השידוך

♦ השבועה תבוטל אך ההתחייבות תישאר

♦ מדוע המפרשים גילו עניין בטיבה של השן התחתית

♦ שרכש רבי ישמעאל?

♦ זהב לבן וזהב צהוב

דף טו/ב אלא אמר ר"ל שירדו מנכסיהן

המוכס שהבטיח שלא יאכל בשר ולא ישתה יין אם לא יחזיר את ההלוואות

לפני למעלה מארבע מאות שנה חי רבי חיים כפוס, מגדולי הדור, אשר כבר בימיו כונה "בעל הנס".

נס ההתפקחות: החיד"א (שם הגדולים מערכת גדולים מ') מספר כי רבי חיים היה דיין במצרים ובאחד הימים נסתמא בעיניו והיו מרגנים אחריו כי לקח שוחד. כששמע רבי חיים את הדברים אמר כי אם האמת כפי שמרגנים עליו, ישאר עיוור לעולם, אך אם נזהר ביותר שלא ליטול שוחד, יאירו עיניו כבראשונה. "ואני הצעיר ראיתי חתימתו כשהיה סגי נהור, והיה חותם מאומד וכמעט אין האותיות ניכרות כמי שלא ראה. וראיתי חתימתו אחר כך "ה' נסי חיים כפוס" כתובה ומאושרה. ועד היום כל הנשבע לשקר על קברו, נענש".

לפני מאה שנים הוכיח הגרי"מ טולידנו זצ"ל כי מקרה זה אירע במעשה הבא.

באותה תקופה התגלעה מחלוקת הלכתית בין רבי חיים כפוס לבין רבי בצלאל אשכנזי בעל החיבור הנודע שיטה מקובצת. במחלוקת התערבו גדולי הדור במצרים ובצפת, ביניהם הגר"מ אלגנטי, המהר"ט, ועוד.

גיוס כספים: מעשה באדם שזכה במשרת המוכס, שהיתה עתידה להניב לו הון רב, אך הוא נאלץ לפייס בממון רב את אחד משרי הממלכה שהתנגד למינויו, ולשם כך נטל הלוואות מאנשים שונים תוך הבטחה כי מצבו הכלכלי שפיר ובטוח הוא כי יפרע להם את חובו. כדי לחזק את דבריו נדר שאם לא יפרע את חובו הרי הוא נודר עצמו מאכילת בשר ומשתיית יין. לא רק הוא נדר כך, אלא גם יהודי בשם אברהם שהבטיח לכל שאין כל חשש להלוות כסף למוכס, וכן שני ערבים שחתמו על השטר. בסופו של דבר פוטר המוכס ממשרתו, ירד מנכסיו, ואת הלוואותיו כמובן לא פרע, אך בשר המשיך לאכול ויין המשיך לשתות.

המוכס טען - "נדרי אונסין": ותהום העיר. עליו לקיים את נדרו טענו רבים. ואילו הוא טען כנגדם: "נדרי אונסין"! הן למדנו במשנה (כז/א) כי אדם הנודר שחבירו לא יהנה מנכסיו אם לא יבוא לאכול עמו ולבסוף לא בא חבירו מפני אונס, כגון שחלה בנו וכדומה - הנדר אינו חל מפני שהוא מוגדר "נדרי אונסין", שכן דעת הנודר היתה שאם חבירו יוכל לבוא ולא יעשה כן אזי יחול הנדר, ובמקרה זה הן חבירו לא יכול היה לבוא. מעתה גם נדרו של המוכס מוגדר "נדרי אונסין", וכי התכוון לנדור גם למקרה שיתרושש מנכסיו?

דבר העורך

ואתא שוחט

נהר הניימן הליטאי זרם ברוגע, משל לא ידע כי בעבר הלא רחוק איכלסו שתי גדותיו מחנות צבא אוייבים שנלחמו בחירוף נפש. אותה שעה היו מימיו נוצצים כשטיח זוהר הנפרש תחת חתן וכלה, ושמיו תכלת-מנוקד-בלבן חופים ממעל.

הימים - ימי קיץ.

השנים - כמאז ומקדם, בין מלחמה למלחמה, בין מלחמת העולם הראשונה למלחמת העולם השנייה.

איזור נהר הניימן שימש מקום נופש קייצי לאלפי משפחות יהודיות. עיירת הנופש שקקה מידי קיץ באלפי יהודים, עמך ורבנים שבאו לשאוף אוויר ולהחליף כוחות. בין הנוכחים היה רבה האחרון של קובנא העיר, הגאון רבי אברהם דב כהנא שפירא, ה"ח. רבה של קובנא התפרסם בחייו הן מפני גדלותו התורנית, אשר באה לידי ביטוי בין היתר בספריו דבר אברהם, והן מפני דאגתו המיוחדת לכל יהודי, אשר התגלעה בשיאה בתקופת השואה, בבחירתו לשוב משווייץ, בה שהה לצרכי ריפוי, אל קובנא, כדי להיות עם צאן מרעייתו ולא להותירם ביד. והוא אכן הנהיג קהל רב וגדול במצור ובמצוק, פסק בשאלות כבודת משקל, ובין היתר מפורסמת תשובתו על נוסח ברכת קידוש ה'.

במקום הנופש, על גדות נהר הניימן, נוכח רבי אברהם לדעת כי קיימת בעייה חמורה. אלפי יהודים שוהים במקום אך לא מונה רב פוסק מוסמך כדי להשיב על שאלות הלכתיות שונות המתעוררות השכם והערב. בין הנופשים היו רבנים ואישי הלכה, אך הללו, כאחרים, באו לפוש ולא היה זה הגון

זעילוי נשמת

מרת רות רבקה ריטה פריידמן ע"ה

בת רבי אפרים פרנק ומרת חיה אידה גולדברג ז"ל

נלב"ע ב' אב תשע"ד

מרת שפרה בר-אדון ע"ה

ב"ר יעקב ומרת טוֹיבֶּע-תניה זצ"ל

נלב"ע י"א אב תשס"ו

הונצחה ע"י המשפחה

זעילוי נשמת

חיים הלל בקשט ז"ל

הבחור ר' אהרון שילחט"א

ב"ר אהרון שילחט"א

נלב"ע ט' באב תש"ן

תנצב"ה

הונצח ע"י הוריו ידידיו הר"ר אהרון וזוגתו

מרת **צפורה בקשט** שיחיו - פתח תקוה

זעילוי נשמת

מרת גיטה גרינברג ע"ה

ב"ר שמעון שו"ב לייבל ז"ל

נלב"ע י"ג מנחם-אב תשנ"ו

תנצב"ה

הונצחה ע"י ידידיו הר"ר שמעון גרינברג ומשפחתו שיחיו - ת"א

לעילוי נשמת

הר"ר **יצחק קליין** ז"ל ב"ר בנימין ז"ל

נלב"ע י"ב באב תשל"ז **תנצב"ה**

הונצח ע"י בנו ידידיו הר"ר יוסף (רמי) קליין ומשפ' שיחיו - בני ברק

התרוששות אינה אונס: רבי חיים כפוזי הסכים עם דבריו, אך כנגדו יצא חוצץ רבי בצלאל אשכנזי, בעל שיטה מקובצת, וטענתו עמו: האם התרוששות נחשבת אונס? הס מלהזכיר! הנה, בגמרתנו מבואר כי לפני שהסכים יתרו לתת את בתו ציפורה למשה רבינו נשבע משה ליתרו שלא ישוב למצרים אלא יסאר להתגורר במדין. בסופו של דבר חזר משה למצרים לאחר ששני שונאיו, דתן ואבירם התרוששו מנכסיהם, מפני שבכך היה "פתח" לנדרו ["פתח" הוא אמירה של הנודר, כי אם בשעת הנדר היה יודע את מה שהתוודע לו היום - לא היה נודר אז]. מאחר שכלל בדיני התרת נדרים קובע כי "פתח" שלא היה צפוי כלל בשעת הנדר, אינו "פתח" ראוי, הרי לנו כי התרוששות היא דבר מצוי, שאם לא כן, כיצד מצא משה "פתח" לנדרו בכך שדתן ואבירם ירדו מנכסיהם. מעתה, כיצד יכול הנודר לטעון כי 'לא חשב' על אפשרות זו? הן כל עיסוקו הוא להבטיח שישב את הכסף, האם לא העלה על דעתו שיתכן שלא יחזיר את הכסף מפני שיתרושש? וודאי שחשב על כך, ומשלא פירט והתנה שנדרו לא יחול אם יתרושש, הרי נדרו חל גם באופן זה.

רבי חיים כפוזי הסכים עם הדברים אך טען כי דווקא משום כך לדעתו נדרו של המוכס מוגדר "נדרי אונסין". כלומר, אין חולק על כך שהתרוששות מנכסים אינה מוגדרת כמאורע בלתי צפוי, אדרבה, כל אדם יודע שאינו יודע מה ילד יום. לפיכך, ברי שבשעה שהמוכס נדר את נדרו הוא שכח אפשרות זו שיתכן שיעני, שהרי אם היה זוכר זאת ודאי היה מתנה ומציין כי אינו נודר על דעת שירד מנכסיו. מאחר שבשעת נדרו לא זכר זאת, הרי נדרו הוא בעל מאפיינים זהים ל"נדרי אונסין", וכשם ש"נדרי אונסין" אינם חלים כך נדר זה אינו חל.

מחלוקת הלכתית זו פשתה בציבור וחצתה קהילות, עד שיצאו שמועות זדוניות כי רבי חיים כפוזי נטל שוחד מן המוכס כדי להצדיק את טענתו ולכן נסתמאו עיניו. עמד רבי חיים ואמר כי אם הצדק עמו ישוב מאור עיניו, וכך היה!

דף סה/א שאני נושא את פלונית שאביה רע

שידוך שתלוי בהתנהגות אבי הכלה

במשנתנו מבואר כי אדם הנודר שלא ישא אשה פלונית מפני מעשיו הרעים של אביה, ואחר כך תיקן אביה את דרכיו - רשאי הוא לישא את בתו ואף אינו זקוק להתרת נדרים, כי לא נדר אלא שאם אביה מרשיע את דרכיו לא ישאנה.

לפני שנים רבות אירע מעשה באדם שנדר נדר כי לא ישא אשה פלונית מפני מעשיו הרעים של אביה. לימים הטיב האב את דרכיו והאיסור בטל, כמבואר במשנתנו. ברם, לאחר מכן שב האב לסורו. האם תקף הנדר משכבר הימים או שמא בטל ואינו עוד? בשאלה מרתקת זו נחלקו גדולי עולם ונימוקיהם עממה.

הראנ"ח (שו"ת חלק ב' סימן ע"ב) ורבי משה בנבנשתי (שו"ת פני משה חלק ב' סימן נ"ד) פסקו כי חזר הנודר ונאסר בבית. הנדר לא בטל מן העולם, אלא היתה תקופה שלגביה לא התכוון הנודר, אך הנדר עצמו תקף ועומד שאם אביה רשע - לא ישא את בתו.

הדיר את חברו מביתו, מכרו ושב וקנאו: ראייה לפסיקתם הביאו ממקרה אחר שהובא בפני הריב"ש (סימן שנו). מעשה בראובן שהדיר את שמעון הנאה לבל יכנס לביתו. שמעון אינו רשאי, איפוא, להכנס לביתו של ראובן. במשנה (ל/א) מבואר כי אם מכר ראובן את הבית רשאי שמעון ליהנות הימנו, מפני שהבית שוב אינו שייך לראובן ואין אדם יכול לאסור על הזולת חפצים שאינם שלו. ברם, נשאל הריב"ש, מה הדין אם ראובן שב וקנה את אותו בית מידי מי שקנאו ממנו? האם שב הנדר ומתעורר ועל שמעון לשוב ולהדיר רגליו מבית זה? או שמא לאחר שבטל הנדר - בטל. הריב"ש הכריע כי האיסור שב למקומו, כי נדרו של ראובן הוא שכל זמן שהבית שלו - אוסר הוא על שמעון ליהנות ממנו. היתה אמנם תקופה שהבית לא היה שלו אך אין זו עילה לכך שהנדר יתבטל וימוג, אלא כל פעם שבית זה יהיה שלו הנדר מחיל את גדריו. ואף ראייה הביא מן הירושלמי הפוסק כי גם אם נחרב ביתו של ראובן ובנאו מחדש - תקף איסור הנדר ואין אומרים כי בית חדש לפנינו. הרי לנו כי נדרים מסוג זה אינם בטלים גם אם היתה תקופה שבה לא היה להם על מה לחול, וכשם שהורה הריב"ש שנדר איסור ההנאה מביתו של ראובן אינו פג גם אם מכר ראובן את הבית וקנאו, כך גם נדר אי הנישואין לבת הרשע אינו פג אף על פי שלתקופה מסוימת הצדיק הלה את דרכיו ולא היה אסור לו לישא את בתו.

ההבדל בין שני הנדרים: על השוואה זו תמה המשנה למלך (הלכות נדרים פרק ח' הלכה ב') באמצעות הצבת חיץ ברור בין המקרים. נשים נא לב כי הנודר שלא ישא אשה מפני שאביה רשע, הרי בתוך נדרו הוא שילב את **עילת** הנדר. לעומת זאת ראובן שנדר ששמעון לא יהנה מביתו - סתם את דבריו. מעתה, דווקא הנודר שבתוך נדרו הסביר, הטעים והתנה את הנדר בכך שהאב רשע, נדרו תקף רק כל עוד האב רשע ומשהטיב האב את דרכיו פג הנדר ומתבטל כי הבסיס לנדר, הלא הוא עילתו - נשמטה ואיננה. לפיכך גם אם אחר כך ישוב האב להרשיע, אין הנודר אסור בביתו כי הנדר שהיה - איננו עוד. שונה הוא המקרה של ראובן שנדר כי שמעון לא יהנה מביתו, ואחר כך מכר ראובן את הבית ושב וקנאו; כשמכר ראובן את הבית לא התבטלה **סיבת** הנדר, אלא היתה תקופה שבה הנדר לא היה **מעשי** אך הוא לא התבטל מפני סיבה. לפיכך, אם שב ראובן וקנה את הבית, אותו הנדר ממשיך לאסור על שמעון ליהנות מבית זה.

להטריחם לעמול במקום הנופש, ולפיכך ראה רבי אברהם צורך לתקן את המצב ולהעמיד את הדת על תלה, עמד והקדיש סכום נכבד כמשכורת עבור הרב שיאות למלא משרה זו. הורה, איפוא, רבי אברהם לפרסם באמצעים שונים כי המוצא עצמו ראוי למשרה זו מתבקש להציע את עצמו.

חלפו ימים אחדים. נקודה קטנה הלכה והתקרבה ממרחקים. סירה חבוטה, שבמשוטיה חתר עבדן נמרץ, ריקדה בעדינות על המים. ציטיות המתבדרות ברוח הקלילה דמו כמפרשים לסירה הזעירה ובעיני הנופשים נדמה המראה כציור לא מציאותי. מים חלקים כבדולח, פסי שמש זהובים צובעים את המים, דגיגים חוצים את הנהר מהכא להתם, כביכול ימצאו התם מה שלא מצאו הכא, ומעל הכל סירה קטנה, שזופת שמש. דאציה.

הוא חבט במים פעם אחת נוספת וזינק החוצה מן הסירה היישר אל גדות הנהר. לאחר שקשר את שקשר וסידר את ססידה, ביקש לברר היכן שוהה רבה של קובנא.

- **רבינו**, באתי להציע את עצמי למשרת רב ומורה הוראה כאן במקום הנופש. שמעתי שמבקשים איש אשר יסכים למלא את התפקיד.

- **במה** אתם עוסקים?
האיש הצל בכך ידו על עיניו מפני השמש, ובידו השנייה חיווה למרחק והשיב: שם, שנים שלשה מילין אחרי עיקול הנהר, ישנו כפר קטן, בן חמש משפחות יהודיות, ואנוכי...שוטח שלהם.

- **השוטח?**
כן, רבינו. השוטח.

- **ובאת** הנה כדי להציע עצמך להיות רב ופוסק לאלפי יהודים?
כן, רבינו.

מפני הנימוס לא דחאו רבי אברהם מעל פניו אלא ביקש מתלמידים מובחרים ששהו במחיצתו כי ישוחחו עם השוטח בדברי תורה ואולי מתוך כך יבין כי טוב היה עושה לו היה מציע עצמו למשרה אחרת.

לאחר שעה שבו התלמידים אל רבם נדהמים ומשתאים. רבינו! האיש בקי בכל חדרי התורה! תלמיד חכם מופלג מיחידי סגולה, הננו לפניו כאסקופה נרמסת. רבי אברהם הזדרז אל השוטח, שוחח גם הוא בדברי תורה עמו וילפת מגדול ידיעותיו ורוב הבנתו.

מטבע הדברים ביקש רבה של קובנא לדעת על מה זה ולמה גאון שכמותו מתגורר בעיירה קטנה בלתי ידועה, בין כפריים בודדים.

השוטח השיב בפשטות: רבה של קובנא! איני זקוק למאום. אני רוצה רק ללמוד ותו לא. את רצוני זה מניחים לי למלא בכפרי הקטן, אני שוקד על תלמודי בבית הכנסת הזעיר שעות על גבי שעות, באין מפרעי. גן עדן בעולם הזה, כפי שאיני יכול למצוא בוילנא. בקובנא, בגרודנא או בסלבודקא. הסיבה שהניאתי להציע עצמי למשרה זו היא מפני שילדי הגיעו לפרקם ועלי לנדיינם. אך אצבור כאן את הדרוש לי ואשוב לפינתי השקטה.

★ ★ ★

סיפור מופלא זה שרד מלחמות וצרות כי הוא נושא בחובו מסר עמוק, שהזוכה ללמוד תורה מוצא בה את כל אושרו. תענוגו וסיפוקו באים לידי ביטוי בעצם לימוד התורה. אין היא אמצעי או דרך למקום, היא המטרה והיא המקום. אין צורך בשום דבר אחר.

כך ביקש בתקופה זו רבן יוחנן בן זכאי על רקע חרבותיה העשונות של ירושלים ובית מקדשנו: "תן לי יבנה וחכמיה".
זה כל העולם.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק.
פקס: 03-570-67-93 דוא"ר: mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

פנינים

דף סד/ב עני

מצוה לקיים דברי המת...

סיפר הגרמ"י לפקוביץ זצ"ל:

חמי, הרב מז'אבינקא, רבי אברהם יצחק גרשונוביץ, הילך בבחירתו אצל רבו רבי אליעזר גורדון, ראש ישיבת טלז, וביקש ממנו מעות להוצאות הדרך. לא הסכים רבי אליעזר אלא אם יאמר דברי תורה. **נמלך** רבי אברהם יצחק בדעתו ואמר: חז"ל אמרו מצוה לקיים דברי המת, ומכיון שעני חשוב כמת, יש למלא את בקשתו...

ענהו רבי אליעזר: כל זאת כאשר המת מצווה בעוד חי, ולא כשהוא כבר מת...

מכל מקום, מכיון שנהנה מתשובתו, נתן לו כדי צורכו להוצאות הדרך.

דף סד/ב ארבעה חשובין כמת... וסומא

נתינת היד על העיניים בקריאת שמע

אמר רבי מנדיל מקוסוב זצ"ל:

לפיכך נותנים היד על הפנים בעת קריאת שמע, כי כיון שהסומא חשוב כמת, הרינו מסמלים בזה כי מוכנים אנו למסור נפשנו עד כדי מיתה על קדושת שמו יתברך (אהבת שלום).

דף סה/א ויואל משה אין אלה אלא שבועה

שיכיר מעצמו

במכילתא נאמר שבשעה שמשנה רבינו ביקש לשאת את ציפורת בת יתרו, השביעו יתרו שבנו הראשון שיוולד לו יהיה עובד עבודה זרה.

היתכן?

ביאר החידושי הרי"ם זצ"ל:

יתרו חפץ שבן אחד יכיר מעצמו את הקב"ה לאחר שיווכח שאין בעבודות האלילים שום ממש ותועלת וכולן שווא הן... (פרדס יוסף).

לעילוי נשמת

הר"ר **צבי נתן פינקלשטיין** ז"ל

ב"ר חיים מנחם ז"ל נלב"ע י"ד מנחם אב תשנ"ז

תנצב"ה

הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **שינדל לאה יפה חיים** ע"ה

בת הרב יהושע ז"ל נלב"ע ט' באב תשס"א

תנצב"ה

הונצחה ע"י חתנה ובתה

הר"ר **אריה ישראל וסימה שכטר** שיחיו - חיפה

לעילוי נשמת

מרת **מלכה סלומון** ע"ה

בת יבדלחט"א ר' אריה ישראל שכטר הי"ו

נלב"ע ט' באב תשע"א תשנ"ו **תנצב"ה**

הונצחה ע"י בני המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

אבינו וסבינו הרה"ח

ר' **משה כפתורי (קנוף)** ז"ל

ב"ר יצחק שמואל ז"ל

נלב"ע י' באב תשמ"ט

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

כלומר, הראנ"ח והפני משה סברו כי גם הנודר שלא לישא אשה מפני שאביה רשע, עובדת היותו רשע היא הגדרת הנדר בלבד: כל עוד אביה רשע - איני נושא. משכך הרי זה כראובן הנודר ששמעון לא יהנה מביתו, שבכל פעם שבה הבניין שיך לראובן - שמעון אסור הימנו. ואילו המשנה למלך סבר כי הנודר שלא לישא אשה מפני שאביה רשע, **סיבת** הנדר היא היותו רשע ועם הצדיקו את מעשיו בטלה הסיבה לקיום הנדר והוא בטל לחלוטין.

דף סה/א אין מתירין לו אלא בפניו

האב שביקש לבטל את שבועת השידוך

בתקופת הריב"ש הופיע אב לכלה בפני חכם אחד ושטח בפניו את בקשתו: זמן מה לפני כן באה בתו בקשרי שידוכים והוא נשבע שיקיים את התחייבויותיו, אך עתה "מראה כמה טעמים על שאינו יכול לתת בתו, מלוא הסכום". לפיכך ביקש האב כי החכם לכל הפחות יתיר לו את שבועתו ולא יעבור על איסור תורה של ביטול שבועה.

החכם הגיש את שאלתו לריב"ש (שור"ת, סימן ר"פ), תוך שהוא מצייץ מהי דעתו בנידון אך הוא מדגיש "אנא האדון, יכתוב דעתו בזה באר היטב, ואם יש לו שום פסק מבואר על הגמרא, או ראה על זה מן הגמרא; כי למאד אני נבוך בזה". אותו חכם סבר כי אין אפשרות להתיר את השבועה לאבי הכלה, כי אם בהסכמת אבי החתן. ואילו הריב"ש חלק על הדברים.

את העומד מאחורי מחלוקתם, מבהיר החתם סופר זצ"ל (גיטין לה/ב), ומדבריו נתוודע לשיטת ראשונים מעניינת ביותר.

נפתח בגמרתנו.

שבועת משה רבינו ע"ה: כשמשנה רבינו ע"ה ביקש לשאת את ציפורה בת יתרו, הוא התחייב לו שלא ייצא ממצרים ואף נשבע לו על כך. כאשר הורה לו הקב"ה לשוב למצרים, היה על משה להתיר את שבועתו והוא עשה כך בפניו של יתרו. הגמרא אומרת כי מכאן מקור להלכה ש"המודר הנאה מחבירו - אין מתירין לו אלא בפניו". הראשונים נחלקו בביאור דברי הגמרא, ורבינו תם (תוספות ד"ה תניא המודר) נוקט כי רק הנשבע לחבירו שיעשה דבר-מה בתמורה לקבלת טובת הנאה, חייב להתיר את השבועה רק בפני חבירו, אך אדם שנשבע בפני חבירו דבר-מה, אינו צריך להתיר את השבועה בפניו.

לכאורה, אין אפשרות לבטל את שבועת אבי הכלה שלא בהסכמת אבי החתן. ברם, לדעת רבים מן הראשונים דברי גמרתנו אינם אלא לכתחילה, אך בדיעבד, אם התירו לנשבע את שבועתו גם שלא בפני חבירו - השבועה בטלה. מעתה, נמצא שבדיעבד, אם ביטלו את שבועת אבי הכלה בלא הסכמת אבי החתן - בטלה השבועה ואבי הכלה נפטר מענשו החמור של העובר על שבועתו (ראה בר"ן שהביא דעת הראשונים בדבר). עתה נתוודע לשיטת ראשונים מעניינת המטה את הכף ובגדריה נחלקו החכם השואל והריב"ש.

'התרת' נדרים ושבועות - רק אם הנדר מותר לחלוטין: יש ראשונים הסוברים כי אדם שנדר לאסור על עצמו דבר-מה, ואותו דבר אסור עליו ממילא - לעולם אי אפשר להתיר את נדרו. וכגון: אדם נדר שלא ישחק בקוביה. המשחק בקוביה אסור, יתכן שמדרבנן בלבד. ברם, מאחר שגם אם יתירו לו את הנדר עדיין הפעולה תהיה אסורה עליו, אי אפשר להתירו. טעם הדבר, לפי ש"היתר נדרים פורח באוויר". כלומר, עצם העובדה שאפשר להתיר נדרים ושבועות - חידוש עצום היא, ולפיכך אין לנו אלא **התרת** נדרים ושבועות כאשר באמצעות ההתרה האסור אכן נהיה מותר, אך אם אינם מתירים מאומה והפעולה תוסיף להיות אסורה על הנודר - אין להם כל תוקף!

השבועה תבוטל אך ההתחייבות תיוותר: עתה נשים לב למקרה שבפנינו. גם אם יתירו את השבועה לאבי הכלה, איש אינו יכול לבטל את התחייבותו הממונית. זו תהיה שרירה וקיימת כל ימיו. החכם השואל סבר, איפוא, כי גם במקרה מסוג זה אי אפשר לבטל את השבועה, כי גם לאחר ביטולה לא סרה התחייבותו של הנשבע! לדעתו שבועה ונדר אפשר לבטל רק אם לאחר ביטולם לא יותר רושם מן המניעות שהיו מוטלות על האדם.

ואילו הריב"ש חלק והוכיח, כי רק לגבי איסורים נאמר הדבר ולא לגבי התחייבויות. רק שבועות ונדרים שעניינם לאסור על האדם דברים שהוא אסור בהם מסיבות אחרות, אי אפשר להתיר אם יוסיף להיות אסור בהם גם לאחר ההתרה. אולם, אין כן הדברים במקרה שהשבועה נועדה לחזק התחייבות ממונית של האדם וכדומה, ובמקרה מסוג זה אם התיר חכם את השבועה, ההיתר חל. אמנם ההתחייבות תיוותר על כנה, אך השבועה - בטלה.

[את דבריו מוכיח הריב"ש מכך שרבינו תם הוא הסובר שבדיעבד היתר שלא בפניו חל, והוא זה הסובר שדין זה נאמר רק כשהשבועה ניתנה כנגד התחייבות עבור דבר שקיבל מזה שנשבע בפניו. מוכח, איפוא, כי אף על פי שיש התחייבות אפשר להתיר את השבועה בדיעבד].

בסיום דבריו מדגיש הריב"ש שתי נקודות. האחת, כי אף על פי שהוא פסק שאם יתירו לאב את השבועה, בדיעבד יחול ההיתר, אין ראוי לנהוג כן, שהרי אם אדם התחייב לרעהו בשבועה, אסור להתיר לו את השבועה שלא בפני האדם שהתחייב לו ורק אם עשו כך, בדיעבד, בטלה השבועה. זאת, ועוד: רק רבינו תם סובר כן, אך ראשונים אחרים חולקים וסוברים שגם בדיעבד אין חל היתר שבועה הנעשה שלא בפני האדם שעבורו נשבע.

דף ס/ב שן תותבת היתה לה ועשה לה רבי ישמעאל שן של זהב משלו

מדוע המפרשים גילו עניין בטיבה של השן התותבת שרכש רבי ישמעאל?

מעשה בענייה אומללה שקרוביו של אדם אחד ביקשו לשדך בינו לבניה אך הלה נדר שלא ישאנה. רבי ישמעאל דאג לענייה זו, שמנוולת היתה מחמת עניותה, ואחר כך הראה אותה לנודר ושאלו: "ממנה נדרת?", השיב: "לאו". הגמרא מביאה ברייתא המספרת כי בין היתר רכש לה רבי ישמעאל שן של זהב חלף שן תותבת מכוערת שהיתה בפיה.

מעניין לגלות כי המפרשים והפוסקים גילו עניין רב בשן תותבת זו, לגבי המותר והאסור בהוצאה לרשות הרבים בשבת.

גזירת חכמים לבלתי טלטל שן תותבת בשבת: במה דברים אמורים? ובכן בשבת קודש אסור לטלטל חפצים ברשות הרבים. יש פריטי לבוש שחז"ל גזרו שאין ללבשם ברשות הרבים בשבת, מחשש שמא יבוא בעליהם לשלפם ויעבירים ארבע אמות ברשות הרבים. אחד מן הפריטים שנאסרו על ידי חז"ל הוא שן של זהב לאשה - שן תותבת, אך על שן של כסף לא גזרו, וכך נפסק להלכה (שולחן ערוך או"ח סימן ש"ג סעיף י"ב).

בושה או גאווה: בטעם הדבר מביא רש"י (שבת סה/א) כי רבותיו פירשו שהאשה עלולה להתבייש בהליכה בפומבי עם התקן שונה ובולט בפיה, ולפיכך תוציאנה מפיה ותטלטלנו בידה. הזהב בולט ושונה ולכן גזרו חז"ל שלא לצאת בשן של זהב, אך שן של כסף אינה בולטת. רש"י מפרש להיפך, כי שן של זהב נאה ומהווה מקור לגאווה עד שחששו חז"ל שהאשה תשלוף מפיה את השן כדי להראותה לחברותיה ומתוך כך תעבירה ארבע אמות ברשות הרבים. שונה היא שן של כסף, שלא חן ולא הדר מיוחדים לה ואין חשש שתראנה לחברותיה.

תמה תמה המהרש"א, הניחא לפי פירושו של רש"י, ששן זהב היא עד כדי שהאשה מתגאה בה בפני חברותיה, מובן מדוע רבי ישמעאל קנה שן של זהב לענייה זו, אך לפי פירוש רבותיו, מדוע רכש לה שן של זהב שהיא מתביישת בו?

זהב לבן וזהב צהוב: ואילו בשו"ת רב פעלים (חלק ד' יו"ד סימן י"ג) אינו מתפלל כלל ומסביר כי שן הזהב שקנה לה רבי ישמעאל היתה עשויה זהב לבן ולא זהב צהוב. רק זהב צהוב בולט ומהווה גנאי לפי פירוש רבותיו של רש"י, אך זהב לבן יפה אף משן של כסף כי הוא משתלב היטב בין השיניים. לשיטתו, איפוא, לפי רבותיו של רש"י לא אסרו חז"ל לצאת בשבת בשן זהב לבן, כי אם בשן זהב צהוב.

לעילוי נשמת

ר' משה פודור הכהן ז"ל בן ר' בן ציון הי"ד

נלב"ע י"ג מנחם אב תשס"ג ממיתפלי "אגודת רעים" - ב"ב תנצב"ה

הונצח ע"י משפחות פודור ובן ארי הי"ו

נר ה' נשמת אדם

חוויה רוחנית מרגשת

ספרון חודשי ללימוד יומי קצר
בכל יום משנה אחת
הלכה אחת וקטע מהגמרא

לחודש התנסות חינם!

חייג עכשיו: 3029 *

או שלח מייל לדוא"ל veten@meorot.co.il

